

**RUSLAR TARAFINDAN 1833'DE BEYKOZ/SELVİ
BURNU'NA DİKİLEN KAYA ANITI
“MOSKOF TAŞI” (Камень Московитов)**

Fatih ÜNAL*

ÖZ

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ve bu isyanın İstanbul'u tehdit etmesi üzerine batılı devletlerden yardım talebi geri çevrilen Osmanlı devleti, tarihî hasmı olan ve İstanbul ile Boğazlar üzerinde emelleri olduğu bilinen Rusya'nın askerî yardım talebini kabul etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine 1833 yılının ilk aylarında Rusya'nın Karadeniz Donanması'na mensup askerî birlikleri Boğaza girerek Beykoz sahillerinde karargâh kurdu. Mehmet Ali Paşa ile Kütahya'da varılan anlaşmanın ardından Ruslarla da Hünkâr İskelesi Antlaşması yapıldı. Bunun üzerine Rus askerî kuvvetleri yaklaşık 5-6 ay kaldıkları Beykoz sahillerinden ayrılarak ülkelerine döndüler. Boğaziçi'nden ayrılmadan evvel Rus-Türk dostluğunun nişanesi olarak Rus ordusunun karargâh kurduğu Beykoz Selvi Burnu'na Türkler tarafından “Moskof Taşı” adlandırılacak olan kaya anıtını diktiler. Bu çalışmada, Rus donanmasının Beykoz'a çıkarma yapması, Beykoz ve çevresinde yaşanan hareketlilik, Selvi Burnu'na dikilen ve günümüze ulaşmayan anıtın yapılış süreci ile Türkçe ve Rusça kitabesi ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moskof Taşı, Mısır Meselesi, Rusya, Beykoz, Selvi Burnu, Muravyev

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
fatih2unalan@yahoo.com

**STONE MONUMENT “MOSCOW STONE”
ERECTED BY RUSSIANS IN BEYKOZ/SELVİ
BURNU AT 1833**

ABSTRACT

Upon the revolt of Mehmet Ali Pasha, the governor of the Egypt, and its threatening reverberation in Istanbul forced the Ottoman Empire to ask for help from the European states, however, since this appeal was rejected by these states, Ottoman Empire had to accept the historic archenemy's offer of help, known with its ambitions over Istanbul and the straits. Thereupon, military troops of Russia's Black Sea Fleet found military quarters thereby entering the strait. After the agreement with Mehmet Ali Pasha in *Kütahya*, Treaty of *Hünkâr İskelesi* was made with Russia. Whereupon, Russian military forces returned to their country thereby leaving the shores of Beykoz where staying at about five or six months. They erected a stone monument, which is called “Russian Stone” by Turks, as a symbol of friendships of Russian-Turkish in Beykoz Selvi Burnu where found military quarter of Russian army before leaving the Bosphorus. In this study, the landing of Russian Navy in Beykoz, the happenings in Beykoz and in its vicinity, the process of construction of the monument which was erected in Selvi Burnu and not extant in our present day, the Russian and Turkish inscriptions of the monument will be presented.

Key Words: Moscow Stone, Problem of Egypt, Russia, Beykoz, Selvi Burnu, Muravyev

Giriş

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ve Osmanlı ordularına karşı kazandığı başarılar, Osmanlı mahfillerinde bu krizin ancak dış destekle halledilebileceği inancını doğurdu. Mesele kısa sürede uluslararası boyut kazandı. İngiltere nezdinde yapılan diplomatik girişimler sonuçsuz kaldı. Fransa ise başından beri Mehmet Ali Paşa ile yakın ilişkiler içerisinde olduğundan bu ülkeden beklenti zayıftı. Geride sadece her ne pahasına olursa olsun yardım alınabilecek tek devlet olarak Rusya bulunuyordu. Tüm bu gelişmeler Şark meselesinde pusuda bekleyen kriz avcısı Rus siyasi ve askeri çevrelerinde adım adım takip edilmekteydi.

Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletini yıkarak İstanbul ve Boğazlara hâkim olması, Fransa ve İngiltere'nin tesiri altında yeni, dinamik, güçlü bir devletin ortaya çıkması ihtimali Rusya'nın o zamana kadar elde ettiği kazançları için büyük bir tehdit olarak algılandı. Zira Rusya Edirne barış antlaşmasıyla, Balkanlarda tesirini arttırmış, ticaret gemilerine Boğazlardan geçiş hakkı almış, İran'la yaptığı ticaret antlaşmasıyla yakın doğuda ticarî ve siyasî nüfuz kazanmıştı. Kendi himâyesine muhtaç zayıf bir Osmanlı devletinin varlığını sürdürmesi Rusya'nın hali hazırda ve İstanbul ve Boğazlarla ilgili geleceğe dönük planlarında son derece önem arz ediyordu. Bu bakımdan Mısır krizi Rusya için kaçırılmaz bir fırsattı¹.

Bu yüzden Çar Nikolay daha birkaç yıl önce harp halinde olduğu Osmanlı devletine şimdi askeri yardım yapmaya hazırdı. 5 Aralık 1832'de General Nikolay Nikolayeviç Muravyev'i taşıyan 44 namlulu "Ştandard" adlı firkateyn Sivastopol'dan İstanbul'a doğru yola çıkarıldı. Şark dillerine ve kültürlerine vâkîf olan Muravyev İstanbul'da ve Mısır'da diplomatik temaslarda bulunacak, krizin diplomatik yolla çözümünü sağlayacak, bu mümkün olmazsa Rusya'nın Osmanlı devletine askeri yardım teklifini

¹ N. N. Muravyev, *Russkie Na Bosfore v 1833 Godu*, Moskva 1869, s. 4; Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi*, TTK, Ankara 1988, s. 99-100. İlerde İstanbul ve Boğazlar üzerine yapılması muhtemel bir askeri harekâta kullanılmak üzere gerekli bilgi ve deneyim kazanmak için bundan daha uygun bir zemin olamazdı. Nitekim Rus ordusunun Boğazlarda bulunduğu süre içinde Rus donanma subayları Boğazlarda incelemeler yapacak, önemli stratejik dokümanlar hazırlanacak, İstanbul Boğaz'ının müstahkem mevkiilerinin haritaları, Boğaz'ın çevresindeki yeryüzü şekilleri, yollar, topografik noktalar, bağ-bahçelerin planları ortaya konulacaktır. Boğaz'ın derinlikleri, akış yönü, deniz dibi karakteri incelenecek, demir atılabilecek noktalar tespit edilecektir. Hazırlanan harita ve planlarda Boğazdaki Türk kaleleri, topçu bataryaları, silah ve mühimmat depoları belirlendi. Tüm bunlar Rusların Osmanlıya yardım maksadının sadece Mısır meselesiyle ilgili olmadığını göstermektedir. Bkz. Muravyev, *a.g.e.*, s. 261-266, 299-301.

sunacaktı. 9 Aralık'ta İstanbul'a gelen Muravyev ertesi gün Reis Efendi tarafından, birkaç gün sonra da Sultan Mahmut tarafından kabulde, hükümdarının askeri yardım teklifini muhtevî mektubunu Padişah'a takdim etti². Ardından Mehmet Ali Paşa ile görüşmek ve krizi diplomasi yoluyla halletmek üzere Mısır'a hareket etti. Osmanlı devleti bu teklife daha cevap vermemişti ki, Rusya Karadeniz donanmasına İstanbul'a gitmek üzere hazırlanması talimatını verdi. Sefer hazırlıkları çok gizli tutuldu. Kuşku oluşmaması için donanma hazırlıklarının hedefi olarak Kafkas sahilleri gösterildi.

Bu arada Muravyev yaptığı görüşmeler neticesinde Mısır'dan İstanbul'a eli boş döndü³. Osmanlı devletinin İngiltere ve Fransa'dan yardım beklentileri sonuçsuz kaldı. 1833 yılı Ocak ayı ortalarında Mısır donanması artık Çanakkale yakınlarındaydı. İstanbul'un tehdit altına düşmesi üzerine Padişah 2 Şubat'ta İstanbul'daki Rus elçisi Butenev vasıtasıyla Çar Nikolay'ın askeri yardım teklifini kabul etti. Hatta donanmanın yanı sıra 20-30 bin kişilik bir kara ordusu göndermesini de rica etti⁴. Böylece Rusların tarihinde "*Bosforskaya Ekspeditsiya*" (Босфорская Экспедиция) olarak adlandırılan ve Rus donanma tarihinin en meşhur seferlerinden biri sayılan "*Boğaz Seferi*" başlıyordu. Rusların Andreyevski bandırası ilk defa olarak 5 ay boyunca Boğaz'ın sularında dalgalanacak ve yine ilk defa Rus askerinin postalları Boğaz sahillerine basacaktı.

Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın başkomutanı Tuğamiral Mihail Petroviç Lazarev kumandasındaki 4 savaş gemisi, 3 firkateyn, 1 korvet ve 1 brigden oluşan ilk Rus filosu 2 Şubat 1833'de Sivastopol'dan İstanbul'a doğru yola çıktı. 8 (20) Şubat'ta Boğaza giren Rus filosu Büyükdere önlerinde demir attı. Tuğamiral M. N. Kumani kumandasında 3 savaş gemisi, 1 firkateyn, 1 vapur, 4 askeri ve 7 ticari nakliye gemisinden oluşan 2. askeri kuvvet 24 Mart'da 5000 piyade, topçu ve Rus Kazak alaylarından oluşan kuvveti Boğaz'ın Asya sahiline, Hünkâr İskelesi mevkiine çıkardı. Tuğamiral Stojevsk kumandasında 3 savaş gemisi, 2 bombardıman gemisi, 1

² Muravyev, *a.g.e.*, s.24-56.

³ Muravyev, *a.g.e.*, s.80-120.

⁴ Muravyev, *a.g.e.*, s.157; Altundağ, *a.g.e.*, s.120-121; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, V*, TTK, Ankara 1983, s.134; L. Zotov, *Tridtziatiletie Evropı v Tsarstvovanie Imperatora Nikolaya I*, I, S. Peterburg 1857, s.208-209.

askeri ve 19 ticaret gemisinden oluşan 3. deniz birliği 2 Nisan'da yine Hünkâr iskelesine 5000 asker çıkardı⁵.

23 Nisan 1833'de Rus olağanüstü elçisi ve aynı zamanda Rusya'nın Kara ve Deniz Kuvvetlerinin Başkumandanı Kont A. F. Orlov "*Gromonosetz*" adlı gemi ve 1 transport eşliğinde "*Penderakliya*" korvetiyle İstanbul'a geldi. Böylece kısa aralıklarla Boğaza gelen Rus donanması toplam 10 savaş gemisi, 5 firkateyn, 2 korvet, 1 brig, 2 bombardıman gemisi ve 2 gemiden oluşuyordu. Toplam 1250 top/savaş aleti ve yaklaşık 11 bin kişilik kara ordusu Boğazda idi.

Rusların, savunmasız haldeki İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmesinden telaşa düşen İngiltere ve Fransa, bir taraftan Rus donanmasının Boğazları terk etmesi için Osmanlı devletine baskı yaparken, diğer taraftan Mehmet Ali Paşa'yı Osmanlı hükümetiyle uzlaştırmaya çalıştılar. Rusya'nın Osmanlı'yı himâyede kararlı oluşunun göstergesi olarak Rus donanmasının İstanbul'a gelişi, Mehmet Ali Paşa'nın da planlarını yeniden gözden geçirmesini sağladı. Böylece 8 (20) Nisan'da Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı devleti arasında Kütahya Anlaşması yapıldı. Mısır ordusu bu anlaşmayla büyük kazançlar elde ederek şimdilik Anadolu'yu terk etti. Osmanlı devleti bu meseledeki tutumlarından dolayı İngiltere ve Fransa'ya ileride çıkabilecek yeni bir tehdit durumunda artık güvenemezdi. Oysa Rusya daha başından beri Osmanlı devletine destek vermişti. Bu işbirliği ilerisi için bir Rus-Osmanlı ittifakı düşüncesini doğurdu. Rusya, Mısır meselesinde takip ettiği siyasetin semeresini Hünkâr İskeleye Anlaşması'yla aldı⁶. Rusya'nın diplomatik bir zaferi olan Hünkâr İskeleye Anlaşması'yla Osmanlı devleti bir harp halinde Rusya'dan başka bütün yabancı devletlere Çanakkale Boğazı'nın kapanmasını kabul ediyor, böylece Karadeniz'e yabancı devlet gemilerinin girişi engellenmiş oluyordu. Karşılıklı yardıma dayanan bu anlaşmayla Osmanlı devleti üzerinde Rusya'nın tesiri son derece artmış oluyordu. Anlaşmanın yapılmasından iki gün sonra Rus donanması ve askerleri top atışları eşliğinde Boğazı terk etti.

Hatıra olarak bıraktıkları anıt kaya ile ilgili bilgilere girmeden önce Rusların kaldığı süre içerisinde Boğaz'ın o tarihlerde oldukça sakin bir

⁵ Muravyev, *a.g.e.*, s.184, 247-248; A.B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s.349-350; L. Zotov, *a.g.e.*, s.209-211. Bkz, Ek-2 ve Ek-3.

⁶ N. Ustryalov, *İstoriçeskoe Obozrenie Tsarstvovaniya Gosudarya İmperatora Nikolaya I*, Sanktpeterburg 1847, s.83.

köşesi olan Beykoz ve Selvi Burnu'nda neler yaşandığından bahsetmek yerinde olacaktır.

1. Selvi Burnu'nda Ruslar

Rusların İstanbul'a geldiği andan itibaren Rus elçiliğinin yazlık ikametgâhının bulunduğu Büyükdere⁷ ve özellikle askeri kampların kurulduğu Beykoz tüm dünyanın ilgi odağı oldu. Padişahların av partileri düzenlediği, dinlenme ve kır gezintilerinin yapıldığı, mesireleriyle meşhur Beykoz şimdi askeri yardım için kuzeyden gelen misafirlerini ağırlamaya hazırlanıyordu.

Rus askeri birlikleri Beykoz sahillerine çıkarılmadan evvel askeri kampların kurulacağı mekânlarda hazırlıklar yapıldı. Top ve mühimmatın taşınması için yollar kullanışlı hale getirildi. Çıkarma günü havanın yağışlı olmasına aldırmayarak Tarabya'ya gelen Padişah bu hazırlıkları bizzat yakından takip etti. Rus askerinin vaziyeti, sağlığı ile ilgilendi ve tüm ihtiyaçlarının karşılanması için talimatlar verdi. Rus ordusunun geldiği günlerde İstanbul'da hava oldukça soğuk ve yağışlı idi. Hatta ara sıra kar yağıyordu. Bu durum askerin karaya çıkarılmasını bir müddet geciktirmiş ise de peyderpey Boğaza giren gemilerdeki askerlerin tamamı hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan sahile çıkarıldı ve kamplara yerleştirildi. Kamp çevresinde güvenlik ve asayişin sağlanması için Rus ordusunda görevli Rus Kazak süvarilerinden inzibat kuvvetleri oluşturuldu⁸. General Muravyev için Selvi Burnu'nda karargâh çadırı kuruldu ve Selvi Burnu bu tarihten itibaren Rus ordusunun karar mercii, bayramların, törenlerin, yapılan kutlama ve eğlencelerin merkezi haline dönüştü. Hatta Ruslar ilerde Selvi Burnu'nun *Moskof Burnu* adını alacağını dahi düşünmeye başladı⁹.

Rus askerlerinin gelişi "*Voskreseniya Hristova*" bayramına tesadüf etmişti. Bu münasebetle Beykoz'da kutlamalar yapıldı. Padişah, Rus ordusuna kutlama mesajı yanı sıra, askerler için bol miktarda yumurta, peynir, canlı hayvan, rütbeliler için birkaç fiçî şarap gönderdi¹⁰. Kısa bir süre sonra Yarbay Avni Bey kumandasındaki Osmanlı birliğinin Beykoz kampına yerleştirilmesiyle Osmanlı-Rus ittifakı şeklen de gerçekleşmiş oluyordu. Beyaz Rus çadırları yanı sıra yeşil renkli Osmanlı çadırlarının kurulmasıyla

⁷ Bkz. Ek-5.

⁸ Muravyev, *a.g.e.*, s.251-255.

⁹ Beykoz Rus askeri kampından bir subayın mektupları. Bkz., Muravyev, *a.g.e.*, s.48.

¹⁰ Muravyev, *a.g.e.*, s.269-271.

kamp, Yuşa dağının yamacına serilmiş muazzam büyüklükte alaca renkli bir halıyı andırıyordu¹¹.

Yeni gelen birlikler Selvi Burnu'ndan itibaren birkaç hat boyunca Yuşa tepesi yamaçlarına ve Hünkâr İskeleyi civarına doğru yerleştirildi. Kamp ve çevresi daha da canlandı. Askerin moralini yüksek tutmak için oyun ve eğlenceler tertip ediliyor, akşamları Rus kampının her yerinden şarkı sesleri yükseliyordu. Muravyev'in karargâhının kurulu olduğu Selvi Burnu, askeri toplantıların yapıldığı, sohbet, ibadet ve eğlencelerin düzenlendiği bir merkez haline geldi. Bu toplantı ve eğlencelere katılımlar günden güne artıyordu. Avrupa sahilinden batılı diplomatlar aileleriyle birlikte Selvi Burnu eğlencelerine katılır olmuştu. Müzikler çalıyor, gençler dans ediyordu. Selvi Burnu Osmanlı devlet adamlarının da sık sık uğradığı bir mekâna dönüştü¹².

Asker ve subayların özel ihtiyaçlarının giderilmesi için kampa pazarcılar getiriliyordu ve birkaç saat alışveriş yapılmasına izin veriliyordu. Bilahare karantinaya alınan sınırlar içerisinde daimi Pazarlar kuruldu ve buraya İstanbul'dan tüccarlar davet edildi. Alışverişler yetkili kişiler tarafından denetim altında yapıldı.

Nisan ayının sonlarında Beykoz daha önce hiç olmadığı kadar coşkulu, hareketli bir gün yaşadı. Padişah bir süredir kamp yerini ziyaret etmek istiyordu. O gün sabah erken saatlerden itibaren İstanbul halkı Beykoz'a aktı. İstanbul'un askeri, sivil, yerli ve yabancı tüm devlet adamları, elçiler, elçilik mensupları aileleriyle birlikte Beykoz'a geldiler. Rus birlikleri, içlerindeki Rus Kazak alayları ve onlarla birlikte kampta bulunan Osmanlı askerleri tören ve gösterinin yapılacağı mekânda hazır halde idi. Meydanda saray görevlileri ve Avrupalı devletlerin elçilik mensupları yerlerini almıştı. II. Mahmut'un saltanat kayığı iskeleye yaklaştığında Boğaz'da bulunan gemilerden 21 pare top atışı yapıldı. Sultan karaya ayak bastığında top atışları yine tekrarlandı. İskeleye Osmanlı ve Rus devlet adamları tarafından karşılanan Padişah müzeyyen bir ata binerek askeri kampın bulunduğu noktaya hareket etti. Kampta General Muravyev tarafından karşılanan Sultan Mahmut, Rus askerlerini Rusça sözlerle selamladı ve ardından Muravyev tarafından tüm ordugâh adım adım gezdirildi. Daha sonra kendisi için hazırlanan yere oturdu ve Rus askeri birliklerinin geçit törenini buradan izledi. Kampın planı ve ordunun vaziyetini gösteren bir plan Muravyev tarafından kendisine takdim edildi.

¹¹ Beykoz Rus askeri kampından bir subayın mektupları. Bkz., Muravyev, *a.g.e.*, s.37.

¹² Muravyev, *a.g.e.*, s.282-287.

Hatıralarında Muravyev, II. Mahmut'un geçit törenini izlerken bilhassa Rus ordusu içerisindeki Rus Kazak süvarilerini dikkatlice incelediğini ve törenin ardından köşküne çıkan Padişahın kılıcını değiştirmiş olarak Rus Kazak süvarilerine benzeyen yeni bir kıyafetle dışarı çıktığını yazıyor. Törenin ardından Padişah yine bu defa başka bir at üzerinde iskeleye yöneldi. Dönüşü esnasında da top atışları yapıldı¹³. Bilahare Sultan Mahmut, hem Rus donanmasını, hem de kampı ikinci defa olmak üzere ziyarete gelecektir.

Rus ordusunun gelişinden itibaren İstanbul'un kalbi Beykoz'da atıyordu. Turistik amaçlı İstanbul'a gelenlerin de uğramadan geçmediği bir mekân olmuştu Beykoz. Mayıs ayı sonlarında İstanbul'a içlerinde meşhur Fransız yazar Lamartin¹⁴ ve Avrupa'nın seçkin kişilerini taşıyan bir gemi geldi. Lamartin ve aynı gemide seyahat eden turistlerin uğradığı yerlerden biri de Beykoz Rus kampı idi. Muravyev askeri kampı gezen Lamartin'in Rus kampından çok Yuşa tepesiyle, Yuşa peygamberin mezarı ve yanındaki mescitle ilgilendiğini yazıyor¹⁵.

Rus ordusunun Boğaziçi'nde bulunduğu süre içerisinde Beykoz'un en görkemli günlerinden biri, ordunun görevini tamamlayıp dönüş hazırlıklarının yapıldığı sırada gerçekleşti. Dönüş için kutlama ve törenler Boğaz'ın her iki yakasına hâkim bir mevki olarak Selvi Burnu'nda anıt kayanın çevresinde yapıldı. İstanbul'daki Rus askeri ve siyasi temsilcilerin tümü bu kutlamalara davet edildi. Gecede Rusların dışında yaklaşık 200 kadar yabancı misafir vardı. Çok sayıda müzisyen görevlendirilmişti. Hava karardığı zaman anıt kayanın üzerine yerleştirilen kazanın içerisindeki yağın yakılmasıyla Selvi Burnu gündüzü aratmayacak kadar pırıl pırıl aydınlatıldı. Saat 10'da havai fişek atışları yapıldı. Yemek yenildi. Eğlence ve neşe aralıksız devam etti. Misafirler saat 2 gibi müzik eşliğinde iskeleye kadar uğurlanarak kayıklarına bindirildi. Kayıklar Boğaz'ın sularında kayboluncaya kadar müzisyenler çalmaya ve söylemeye devam etti. Eğlence sabahın ilk ışıklarına kadar devam etti¹⁶.

Selvi Burnu'nda yapılan irili ufaklı kutlamalardan biri de yine Rus askerinin dönüş hazırlıkları esnasında çarın doğum günü dolayısıyla yapıldı.

¹³ Muravyev, *a.g.e.*, s.304-312. Bkz. Ek-4.

¹⁴ Fransız şair, edebiyatçı, fikir ve siyaset adamı Alphonse de Lamartine Doğu seyahatinde İstanbul'a da uğramış, İstanbul'un birçok yerini gezmiş ve bu arada Padişah II. Mahmut ve saray erkânı ile yakınlık kurmuştur. Bu seyahati ile ilgili hatıralarını *Historie de la Turquie* adlı birkaç ciltlik eserinde yayınlamıştır. Osmanlı ve Türk aşığı olarak bilinen Lamartine'nin adı İstanbul'da bir caddeye verilmiştir.

¹⁵ Muravyev, *a.g.e.*, s.385-389.

¹⁶ Muravyev, *a.g.e.*, s.421-422.

Çar Nikolay'ın doğum gününe tesadüf eden 25 Haziran'da Rus elçiliğinin bulunduğu Büyükdere'den Beykoz'a Boğaz'ın her iki yakasında coşkulu ve heyecanlı saatler yaşandı. Büyükdere'de Rus elçiliğinde verilen yemekte Rus askerî ve siyasîlerin yanı sıra Osmanlı devlet adamları ve Avrupa devletlerinin temsilcileri de bulunuyordu. Boğaz'ın iki yakasından insanlar sahile akın etmişti. Boğaz yabancı gemilerin yanı sıra irili ufaklı sandallarla doluydu. Dünya siyasetinin nabzının attığı İstanbul'da, Boğaziçi'nde çarın doğum günü kutlanıyordu. Havai fişek atışlarını seyretmek üzere II. Mahmut da gemisiyle Boğaza gelmişti. Padişah sahile çıkmadı. Kont Orlov O'nu gemide ziyaret etti. Gemilerden top atışları yapıldığı esnada, önceden Yuşa tepesine yerleştirilmiş olan 5000 kadar fişeğin aniden yakılmasıyla dağlardan yükselen alevlerin muhteşem görüntüsü tüm dikkatleri üzerine çekti. General Muravyev aslında insanların hafızasından uzun süre silinmeyecek bir gösteri hayal ediyordu. Boğaz'ın her iki tarafına zincir gibi dizilecek gemilerle Asya'dan Avrupa'ya köprü oluşturarak Rus kara ordusunu karşı sahile bu köprü üzerinden geçirmek¹⁷. Ancak bu hayal olarak kaldı.

2. Moskof Taşı (Камень москвитов)

Kont Orlov'un olağanüstü elçi ve en üst askeri ve siyasi yetkili olarak gelişinden sonra Muravyev'in işleri hafifledi ve daha çok Beykoz Rus kampında askeri işlerle meşgul oldu. Rusların Boğaza gelişinin hatırasını yaşatmak için bir anıt yapılması düşüncesi de ilk olarak onun tarafından ortaya atıldı ve yine onun çabalarıyla gerçekleştirildi. Hatıralarında Muravyev bu düşüncesini şöyle anlatıyor: *“Gelecek kuşakların Boğaziçi'ne gelişimizle ilgili bu meşhur seferimizi hatırlamaları için bir işaret bırakmak gerektiğini düşünüyordum. Bunun için ilk olarak küçük güzel bir anıt projesi çizdim”*¹⁸.

Anıtın yapımı o kadar kolay olmadı. Zira Osmanlı devletinin ne tepki vereceği, batılı devletlerin yaklaşımının ne olacağı şüpheli idi. Rus yetkililer arasında da bu konuda görüş birliği yoktu. Muravyev anıtın yapımına girişmeden önce ilk olarak Kont Orlov'a müracaat etti ve bu fikrini onunla paylaşarak müsaadesini istedi. Ancak Kont Orlov anıtın Türkler için hoş olmayan bir hatırayı canlı tutabileceği, onların gururlarına dokunabileceği, ayrıca anıtın batılı devletleri de rahatsız edebileceği gibi sebeplerle Muravyev'in isteğini reddetti. Düşüncesinden vazgeçmeyen Muravyev,

¹⁷ Muravyev, *a.g.e.*, s.423-424.

¹⁸ Muravyev, *a.g.e.*, s.411.

Orlov'u ikna edebilmek için başka bir formül denedi. Rus ordusunun Boğazdan ayrılacağı vakit karargâhın bulunduğu mevkide kısa bir tören yapılacağını Orlov'a hatırlatarak, bu sırada askerin nizam ve intizamının sağlanabilmesi için işaret kabilinde hiç değilse işlenmemiş bir kaya konulması zarureti dile getirdi. Orlov kayanın işlenmemiş olması şartıyla bu teklifi kabul etti. Ancak aralarındaki bu konuşmada kayanın ebatlarının ne olacağı bahis konusu olmadığından gözden kaçan bu durumu Muravyev asıl niyeti için mümkün olduğunca istismar edecektir. Hatıralarında şöyle diyor: "*O kadar büyük bir kaya seçilmeliydi ki, gücümüzün derecesi ortaya konabilsin. Gelecek nesiller sanat bakımından olmasa da, cesâmeti bakımından onu koyanların asıl niyetlerine şahit olsunlar*"¹⁹. Yani ortaya konacak olan eser sanat ve estetikten ziyade Rusya'nın siyasi niyet ve hedeflerini simgeleyecek, Osmanlı politikalarında Avrupalı rakiplerine ince bir mesaj olacaktı.

Orlov'un iznini alan Muravyev bu meseleyi Rus elçiliğinde dahi hiç kimseyle paylaşmadan bir sır gibi saklayarak gizlice çalışmalara koyuldu. Bunun için ayrı bir ödenek dahi talep edilmedi. Anıt giderleri için kamptaki askerler arasında bağış kampanyası düzenlendi. Tüm askerlere imzalı kâğıtlar dağıtıldı ve 800 rubleden fazla bir para toplandı. Anıtın yapılması için ilk olarak mühendis Yarbay Burno vazifelendirildiyse de, o bu iş için çok fazla araç-gereç talep etti ve ayrıca uzun bir zaman istedi. Bunun üzerine görev ondan alınarak Yarbay Mend'e verildi. Derhal kolları sıvayan Mend, Beykoz sahillerinde ve çevresinde yaptığı araştırmalarda istenen ölçülerde büyük ve sağlam bir kaya bulamadı. Bunun üzerine Avrupa tarafına geçerek Baltalimanı Köyü yakınlarında araştırmalara başladı. İstenen hacimde kaya bulunması için sahile yakın kayalıklarından bir parça koparılması gerektiği kanaatine varıldı. Bunun üzerine geri hizmetlerde görevli askerlerden oluşan 400 kişilik bir ekip Baltalimanı'na gönderildi. Bu ekip geceleri de orada kalarak birkaç gün boyunca ellerinde kazmalarla, demir namlularla çalıştılar, barutla kayaları patlatarak sonunda istenilen ebatlarda devasa bir kaya parçası koparmayı başardılar. Bu kayayı sahile kadar yaklaşık 150 m (70 sajen²⁰) sürüklediler. Ancak işin belki de en ağır kısmı bundan sonrası idi. Zira bu kayanın Beykoz sahiline ulaştırılması gerekiyordu. Taşınması için Lazarev'den gemi talep etmek yapılan işlerin açığa çıkması demektir. Bu yüzden Muravyev ilk olarak Kaptan Paşa'ya müracaat etti ve ondan iki adet büyük kürekli gemi aldı. Gemiler birleştirildi ve güverte döşendi. Kaya gemilere güçlkle yüklendi ve gemiler Asya sahiline doğru Boğaz'ın akışı

¹⁹ gös.yer.

²⁰ 1 sajen 2.13 metrelik uzunluk ölçü birimidir.

da dikkate alınarak ağır ağır seyretmeye başladı. Nihayet sahile varıldı. Ancak bu defa kayanın ağırlığından dolayı iskele çöktü. Büyük çabalar sonunda kaya parçası zor bela Asya sahiline çıkarıldı. İş bununla da bitmiyordu. Şimdi de kayanın Selvi Burnu'nun en tepe noktasına çıkarılması gerekiyordu. Bu zorlu işe katılmak isteyenlere çağrı yapıldı. Buna öncülük yapmak yine Muravyev'e düştü ve ilk olarak kendisi öne çıktı. Kısa sürede binden fazla gönüllü toplandı. Ordunun küçük ve büyük rütbeli komutanlarının çoğu da gönüllüler arasındaydı. Küçük rütbeli gönüllülerin arasında çok sayıda Türk askeri de bulunuyordu ve kayanın taşınmasında büyük gayret gösterdiler. Çevreden sivil vatandaşların da bu işe katıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Muravyev'in hatıralarında bahsettiği, ahbaplık kurduğu ihtiyar bir derviş de oradaydı ve işe koyulmaları için gür sesiyle Müslümanlara çağrı yapıyordu. Kayanın taşınmasında kullanılan araçlar sadece halatlardan ve ağaçlara bağlanmış büyük makaralardan oluşuyordu. Önce Selvi Burnu tepesine giden dolambaçlı yol hazır hale getirildi. Ardından kaya küçük kızaklarla tepeye doğru hareket ettirildi. Herkesin aynı anda yüklenme anını işaret etmesi için kayanın üzerine bir de trampetçi konuldu. Kaya her hareket ettiğinde üzerindeki trampetçi ayakları üzerinde durmakta güçlük çekerek sallandığından bu durum asker arasında gülüşmelere yol açtı ve iş eğlenceli hale dönüştü. Kaya tayin edilen mevkie yaklaştıkça çalışanların güç ve gayreti daha da artıyordu. Nihayet kaya Selvi Burnu tepesinin en yüksek noktasına, temeli kaya olan ve hiçbir işlem gerektirmeyen mevkie dikildi. Temel üzerinde sağlam durabilmesi için sadece kayanın alt kısmı titizce tesviye edildi²¹.

Boğazda seyreden gemilerin rahatlıkla görebileceği büyüklükte olan bu anıt kayanın yüksekliği 3.135 m (1/2 sajen), genişliği 1.514 m (2 arşın), kalınlığı 1.135 m (1/2 arşın) idi. Ağırlığı yaklaşık 24.570 kg (1500 pud²²) civarında yekpare bir taş idi²³. Muravyev bu iş tamamlandığı zaman, kampın yakınlarında kendisine tahsis edilmiş evin bulunduğu sokakta atların su

²¹ Muravyev, *a.g.e.*, s.412-413. Anıtın tam yeri sonraları orada kurulan Amerikan Standar Oil Company of Newyork'un bayrak direğinin bulunduğu yerdir.

²² 1 pud 16.38 kiloya eşit ağırlık birimi.

²³ Muravyev, *a.g.e.*, s.413. Vakanüvis Ahmet Lûtfi Efendi anıt kayanın "beş zira tulunda birbuçuk arşından kalın" olduğunu (Ahmet Lûtfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, 4-5, (Çev. Yücel Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.723); Osman Ergin, "Boğaziçi taşı denilen kara taştan alalacele ve biçimsiz bir şekilde kesilmiş kaba bir eser" (Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C.I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.537) olduğunu yazıyor.

içmesinde kullanılan bir tarafı oyulmuş mermer bir sütun başlığını getirterek anıt kayanın gölgesinde oturulması için hemen dibine koydurdu²⁴.

Anıt kaya ile ilgili yapılan bu hummalı çalışmalar Avrupa yakasında duyulmuş ise de yıkıp yok edilecek derecede bir tehlike ya da memnuniyetsizlik gösterilmemiştir. Ne Avrupalı diplomatlardan ne de Osmanlı yetkililerinden ciddi bir eleştiri olmamıştır. Hatta Osmanlı yetkililerinin ileride görüleceği üzere anıt kayaya bir kıta şiir kazdırması bundan duyulan memnuniyetin göstergesi sayılabilir.

Kayanın dikilmesiyle işin zor olan kısmı tamamlanmış bulunuyordu. Muravyev'in hayali tabii ki bununla bitmiyordu. Şimdi de kayanın bir yazıtla taçlandırılması işi vardı. Muravyev oldukça iddialı ve Rusların İstanbul'la ilgili tarihi derinliği olan bir hadisesini hatırlatan söz yazdırmayı düşündü. Bu hadisenin başkahramanı, Rus devletinin kurucularından sayılan ve 907'de İstanbul'a yaptığı seferle Doğu Roma'ya karşı başarılı bir ticaret antlaşmasına imza atan Oleg²⁵ idi.

*“Въ память Олега, полки Николая”*²⁶
(Oleg'in Anısına, Nikolay'ın Alayları)

Muravyev bu cümleyi kayaya oyma biçiminde yazdırmak istedi. Bu düşüncesini artık bu oldubittiyi öğrenmiş bulunan Kont Orlov'a açtı. Orlov böyle bir yazının kendilerine karşı Türklerde bir güvensizliğe yol açabileceğini belirterek uygun bulmadı. Bu yazı her ne kadar İstanbul'un Türkler tarafından fethinden evvel Doğu Roma imparatorları zamanında yaşanmış hadiseleri hatırlatıyor olsa da söz konusu İstanbul olduğundan Rusların asıl niyetlerini açığa vuran ve Türkler için onur kırıcı bir anlam taşıyan bu sözün yazılmasından vazgeçildi. Söz yazılması için ordu içerisinde bulunan şairlere başvuruldu. Rus subaylar Vronçek ve Boldırev'den iki adet dörtlük geldi. Bunlardan birincisi yine Oleg'le ve onun kahramanlıklarıyla ilgiliydi:

²⁴ Muravyev, *a.g.e.*, s.413-414.

²⁵ Rus devletinin kurucusu kabul edilen Rurik'den sonra devletin başına geçen Oleg (879-912) Kiev'i ele geçirdikten sonra 907'de İstanbul'a sefer düzenlemiş, Rus askerleri büyük kayıklarla Boğaza girerek etrafa dehşet saçmış ve neticede vergi ödemek zorunda bırakılan Doğu Roma'yla başarılı bir ticaret antlaşması gerçekleştirmiştir. Oleg'in İstanbul seferi ve yaptığı ticaret antlaşması için bkz., Nikolay Mihayloviç Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, cilt I-VI, Moskva 2002, s.79-92; Ayrıca bkz., Mualla Uydu Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, TTK, Ankara 2007, dipnot 305, s.88-89.

²⁶ Muravyev, *a.g.e.*, s.414.

*Где щитъ Олега пронесла
Славянь дрыжина боевая,
Тамъ днесъ десница Николая
Знамена дружбы развила²⁷*

*Oleg'in kalkanı nereden geçerse
Slavyanların cesur savaşçıları
Orada Nikolay'ın birlikleri
Barış bayrakları dalgalandı*

Bu dörtlük Kont Orlov tarafından sakıncalı bulunarak reddedildi. İkinci dörtlük şöyleydi:

*Залогомъ дружбы Николая,
На страхъ Махмудовымъ врагамъ,
Дружина Русскихъ боевая
Примкнула здесь къ его полкамъ²⁸*

*Nikolay'ın dostluğunun simgesi
Mahmut'un düşmanlarının kabusu
Rus kahraman savaşçıları
Burada onun alaylarına katılıyor*

Bu ikinci dörtlük, devletlerarasında güç ve kudret dengesi değiştiği zaman yazıtın da yerinde kalmayabileceğini öngören Muravyev tarafından beğenilmedi. Sonunda

*“Воздвигнуть русскими полками июня 25 дня 1833 года”
(Rus Alayları Tarafından 25 Haziran 1833 Yılında Dikildi)*

şeklinde sade bir yazı yazılmasına karar verildi. Bütün harflerin temiz, düzgün bir şekilde oyulması için gerekli olan zaman hesaplandı. Rus ordusunun Boğazdan ayrılacağı zamana kadar oyma işleminin yetişemeyeceği anlaşılınca bu defa daha da kısaltılarak, Çar I. Nikolay'ın doğum günü olan 25 Haziran dikkate alınarak “1833 ІЮНЯ 25” (25 Haziran 1833) yazısı ile iktifa edildi. Bu yazıt kayanın bir yüzünde birbirine eşit derinlikte, küçük kareler içerisinde kabartmalı harflerle oyuldu²⁹.

Ruslar İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Rus subaylarından Efim Vasileviç Putyatın ve Vladimir Alekseyeviç Kornilov tarafından anıt kayayı resmeden bir tasvir hazırlandı³⁰. Bu resimde Selvi Burnu'na dikilen anıt kaya, sol tarafta selvi ağacının altında Osmanlı ve Rus Kazak subayı, sağ tarafta ise General Muravyev'in çadırının yanında Rus ve Osmanlı subayları, arka planda ise Boğaz'ın sularında Tuğamiral Mihail Petroviç Lazarev'in filosunun gemileri Büyükdere'de Rus elçiliğinin hemen karşısında görülmektedir. Albay Mend Petersburg'a döndükten hemen sonra anıt kayanın ve baş aktörlerin bulunduğu, Selvi Burnu tepesini tasvir eden bu resmi basmak istedi. Ancak Boğaz Seferi'yle elde edilen kazançlar Rus yetkililer arasında siyasi ranta dönüşmüş, Muravyev'in bu kazançtaki rolünü

²⁷ *gös.yer.*

²⁸ *gös.yer.*

²⁹ Muravyev, *a.g.e.*, s.414-415.

³⁰ Bkz. Ek-1.

ve başarısını belgeleyen anıt kaya tasviri Rus askeri yetkilileri arasında rekabet aracı haline gelmişti. Bu yüzden Fransızlar ve İngilizler bunu kötüye kullanabilirler mazeretiyle tasvirin basımı yasaklandı. Bu arada tasvirin birkaç nüshası zar zor bastırılmış bulunuyordu. Üç yıl aranın ardından yasak kaldırıldı. Muravyev hatıralarında bu yasaklamanın kendisini kıskananların eseri olduğunu ileri sürüyor ve şöyle bir serzenişte bulunuyor:

“Türkiye için yaptığımız bu teşebbüsten sanki korkuyormuşuz gibi. Sanki yabancılar bütün bu olayda onlara karşı zafer kazandığımızı unutacaklarmış gibi. Sanki Boğazda onların misyonlarının ve Osmanlı sarayının önünde duran anıt kaya bizim Türkiye’ye yardımımızı hatırlatmaması gerekiyormuş gibi ve biz yaptığımızdan korkuyormuşuz gibi. Bu resmin basılmasından korkanlar aslında benim faaliyetlerimin dile getirilmesinden korkanlardır”³¹.

Bu tasvirin taşbaskı nüshalarından birisi Rusya Devlet Tarih Müzesi’nde “Kamen Moskovitov” (Moskof-Taş) adıyla muhafaza edilmektedir. Tasvire şöyle bir not düşülmüştür: “*Moskov-Taş. Boğaz’ın Asya sahilinde dikilen bu anıt Türk sultanının özel ricası, imparatorun izniyle Rus ordusunun buraya gelişi adınadır*”.

Rusların Boğaziçi’nden ayrılmasından sonra II. Mahmut’un arzusu üzerine³² şair Pertev Paşa tarafından kaleme alınan şu dörtlük oyma biçiminde altın yaldızlı harflerle anıt kayaya kazılmıştır:

*“Bu sahrâya misâfir geldi gitdi asker-i Rusî
Bu seng-i kûh-peyker yâdigâr olsun nişân kalsın
Vîfâkı devleteynin böyle dursun sâbit ü muhkem
Lisân-ı dostânda dâstânı çok zamân kalsın”³³*

Muravyev’in bu eserinin Çar Nikolay’ı da ziyadesiyle memnun ettiği anlaşılıyor. Nitekim Muravyev’i kabullerinden birinde Moskof Taşı ve Türkler tarafından üzerine kazılan yukarıdaki dörtlük üzerine sohbet etmişlerdir.

³¹ Muravyev, *a.g.e.*, s.415.

³² Serasker paşa tarafından Muravyev’e yazılan mektupta Padişah’ın arzu ve talimatıyla yazıldığı ileri sürülüyor. Bkz., Muravyev, *a.g.e.*, ekler kısmı s.55; Ayrıca bkz., Nikolay Polevıy, *Stoletie Rossii s 1745 do 1845 ili İstoriçeskaya Kartina Dostopamyatnıh Sobitıy v Rossii za Sto Let, I*, Sanktpeterburg 1845, s. 396-397.

³³ Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak’anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, 4-5, (Çev. Yücel Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.723; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s.537; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s.63.

Ertesi yıl Şubat 1834'de anıt kaya törenle açılmıştır. Tören aynı zamanda Rus diplomatlarından Petr Aleksandroviç Çihaçev'in İstanbul'a geliş tarihine denk düşmüş, yine bu tarihlerde İstanbul'da bulunan ünlü Rus ressam Karl Pavloviç Bryullov ile birlikte İstanbul'un manzarası muhteşem mekânlarını birlikte gezmişlerdir. İşte bu geziler sırasında anıtkayanın bir başka tasvirinin Bryullov tarafından yapıldığı sanılmaktadır³⁴.

1849'da İstanbul'a gelerek Büyükdere'de konaklayan Rus ressam Zaharov eserinde İstanbul'u ve Boğaz'ın güzelliklerini anlatırken Moskof Taşı'na da temas ediyor ve Türkçe ve Rusça yazıtıyla halen ayakta olduğunu yazıyor³⁵. Zaharov her nedense anıt kayayı resmetmemiştir. Kırım harbinin hemen ardından 1857'de İstanbul'a gelen Rus seyyah Milyukov hatıratında Boğaziçi'nden bahsederken Hünkâr İskelesine temas ediyor ve burada 1833'de Rus kampının kurulduğunu ve çökmekte olan Türkiye'yi Mısır belasından kurtardığını yazıyor. Milyukov Moskof taşıyı kastederek, burada bir anıt olduğunu ve son savaşta (1853-56 Kırım Harbi) Türkler tarafından yok edildiğini duymuştur³⁶. Ancak anıtın sonraki dönemlerde de ayakta olduğu bilindiğinden bu durumun, o sıralarda İstanbul'da dolaşan söylentilere dayandığı anlaşılmaktadır.

Anıt kayadan bahseden Osmanlı tarihçilerinden Lütü Efendi eserinin 1875'de basılan 4.cildinde anıt kayanın "el'an orada" yani Selvi Burnu'nda olduğunu yazıyor³⁷. 19. asrın sonlarında İstanbul'u ziyaret eden E. Augustus, Moskof Taşı'nın halen ayakta olduğunu ve Hünkâr İskelesi köyü civarındaki insanların bölgeye gelen turistlere büyük bir memnuniyetle anıtı gösterdiklerini yazıyor.

Ruslar için zafer işareti olan bu anıt kimi Osmanlı çevreleri tarafından haklı olarak bir utanç abidesi olarak görülmüştür. Zira Moskof Taşı, tarihî hasım olarak bilinen Rusların bir kurtarıcı olarak Osmanlının kalbi İstanbul ve Boğazlara davet edilmek zorunda bırakılışının acı hatırasını simgelemektedir. Bunun müsebbibi hiç şüphesiz asi Mısır valisi Mehmet Ali Paşa idi. Nitekim Mehmet Ali Paşa'nın sonraları kendini affettirmek ve bir

³⁴ V.V.Tsibulskiy, *Nauçne Ekspeditsii Po Kazahstanu*, Alma-Ata 1988. Bkz. Ek-6.

³⁵ İ. Zaharov, *Puteviya Zapiski Russkago Hudojnika*, Sanktpeterburg 1854, s.13.

³⁶ A. Milyukov, "Afını i Konstantinopol (İz Putevih Zapisok 1857 goda)", *Russkoe Slovo*, VI, Sanktpeterburg 1859, s.207.

³⁷ Ahmet Lütü, *a.g.e.*, s.723.

nebze olsun yapılmasına sebep olduğu “yüz karası” Moskof Taşı’nı örtmek maksadıyla tam da karşısına Beykoz Kasrı’nı yaptırdığı bilinmektedir³⁸.

Osman Ergin 1914’de bizzat yerine giderek anıtın vaziyetini incelemiştir. Verdiği bilgiye göre bu tarihte anıt üzerine yazılmış olan Rusça yazı kazınmış haldedir. Hatta Türkçe kıtanın da birkaç yeri bozulmuş ve okunamaz duruma gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı çıkıp Ruslara savaş ilan edildiği sıralarda Vaniköy’deki Rehberi İttihadı Osmâni Mektebi talebeleri, hocalarıyla birlikte gidip bu anıtı parça parça etmişlerdir³⁹.

Tarihi anıtların yıkılması, ya da restorasyonu konusu günümüzde de tartışma konusu olabilmektedir. Bu konuda Osman Ergin’in Moskof Taşı örneğinde yaptığı değerlendirmeyi önemine binaen aynen veriyorum. Ergin, anıtın yıkılması ile ilgili şunları söylüyor:

“Ne şekilde ve kimin tarafından yapılırsa yapılsın, bir defa ortaya çıkmış olan herhangi bir abideyi yıkmak caiz olsa idi ilk önce o kara taştan (Moskof Taşı FÜ) ziyade bu güzel sarayın (Beykoz Kasrı FÜ) yıkılması lazım gelirdi. Çünkü kara taş; vukûbulan davet üzerine imdada koşan ve o yüzden imparatorluğun bir asır daha yaşamasına yarayan bir düşman yardımını; saray ise bir vali ordusunun, imparatorluğun göbeğine kadar gelerek onu inkırâza sürükleyen bir isyanı hatırlatır. Kara taş ne kadar utandırıcı ise saray da o nispette ağlatıcı ve düşündürücü bir mahiyeti haizdir. Bununla beraber, tekrar edeyim, bu türlü abideleri yıkmak asla doğru değildir”⁴⁰.

³⁸ Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul 1961, s.2658; Osman Ergin Beykoz kasrının yapılışının “*Rusların Serviburnuna dikmiş oldukları kaba âbideye karşı atılmış zarif bir taş, muahedeye (Hünkar İskeleyi) de ince bir telmih*” olduğunu söylüyor. Bkz. Ergin, *a.g.e.*, s.537.

³⁹ Ergin, *a.g.e.*, s.537; Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.63, dipnot 1. 1877-78 Türk-Rus harbinde ölen Rus askerleri için 1894’de Yeşilköy’de (Florya-Şenlikköy)’de Rus mimar Bozarov tarafından yapılan ve Osmanlının ezikliğini simgeleyen (utanç abidesi olarak görülen) Ayastefanos Rus anıtı da, Osmanlının Rusya’ya harp ilanından 3 gün sonra dinamitle havaya uçurularak yıkılmıştır. Beykoz’daki anıt kayanın da bu sıralarda hedef haline geldiği ve yıkıldığı sanılmaktadır.

⁴⁰ Ergin, *a.g.e.*, s.537-538.

KAYNAKLAR

- AHMED LÛTFÎ EFENDÎ, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, 4-5, (Çev. Yücel Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- ALTUNDAĞ, Şinasi., *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi*, TTK, Ankara 1988.
- ERGİN, Osman., *Türk Maarif Tarihi*, C. I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- KARAL, Enver Ziya., *Osmanlı Tarihi*, V, TTK, Ankara 1983.
- KARAMZİN, Nikolay Mihayloviç., *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Cilt I-VI, Moskva 2002.
- KOÇU, Reşad Ekrem., *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1961.
- KURAT, Akdes Nimet., *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
- MİLYUKOV, A., "Afim i Konstantinopol (İz Putevih Zapisok 1857 goda)", *Russkoe Slovo*, VI, Sanktpeterburg 1859.
- MURAVYEV, N.N., *Russkie Na Bosfore v 1833 Godu*, Moskva 1869.
- _____, *Turtsiya i Egipet v 1832 i 1833 Godah*, IV, Moskva 1869.
- POLEVIY, Nikolay., *Stoletie Rossii s 1745 do 1845 ili İstoriçeskaya Kartina Dostopamyatnih Sobitij v Rossii za Sto Let*, I, Sanktpeterburg 1845.
- ŞİROKORAD, A.B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.
- TSIBULSKİY, V.V., *Nauçnie Ekspeditsii Po Kazahstanu*, Alma-Ata 1988.
- USTRYALOV, N., *İstoriçeskoe Obozrenie Tsarstvovaniya Gosudarya İmperatora Nikolaya I*, Sanktpeterburg 1847.
- UYDU YÜCEL, Mualla., *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, TTK, Ankara 2007.
- ZAHAROV, İ., *Puteviya Zapiski Russkago Hudojnika*, Sanktpeterburg 1854.
- ZOTOV, L., *Tridzatiletie Evropı v Tsarstvovanie İmperatora Nikolaya I*, I, S. Peterburg 1857.

EKLER

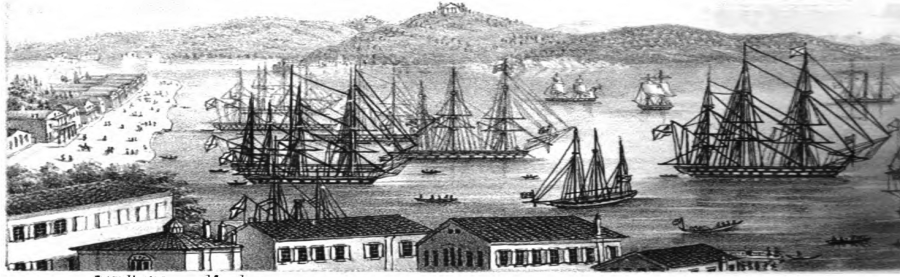

Лито Бауманъ Москва

Щен. Орловъ.

*Памятникъ водвѣзнутый на Азіатскій берегъ Босфора,
въ ознаменованіе пребыванія на ономъ Россійскаго вѣстка.*

Ek 1- Selvi Burnu'nda Moskof Taşı ve Muravyev'in askeri karargâhı.

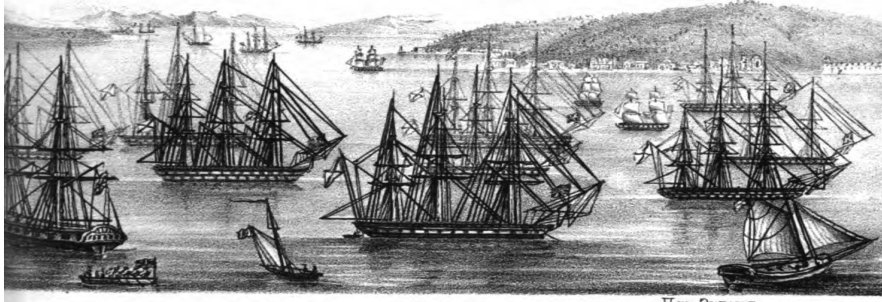

Лито Бауманъ Москва

*Воспоминаніе пребыванія Россійскаго флота
въ Босфорскомъ проливѣ подъ командою
Вице-Адмирала Лазарева.*

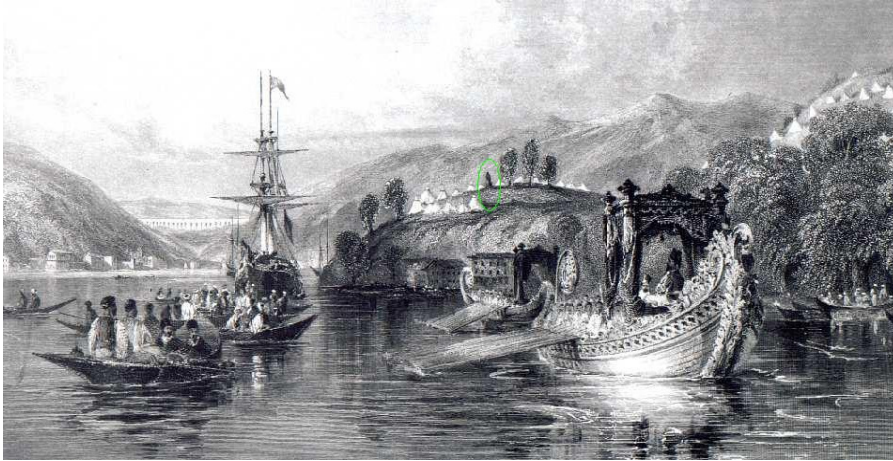

Ek 2- Tuğamiral Mihail Petroviç Lazarev kumandasındaki Rus filosu İstanbul Boğazı'nda

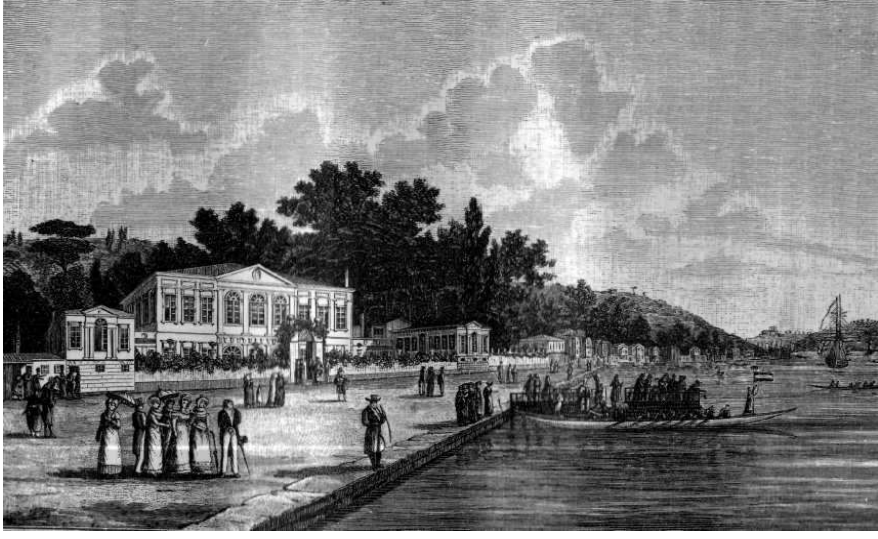

بر صورت لطیفه و بی ادبیاں مرزا در کج تحت قومانده سیر
 بو لسان دوسره دولتی رو تماسک خلیج تسطنطنه و کنار
 انداخته، قرار واقامت اولدنیغیاک بر یادگار فرخنده آناردد:

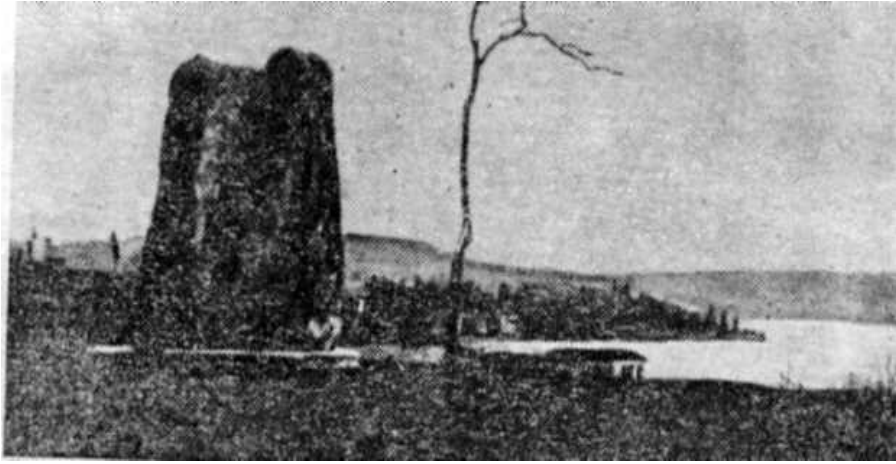
Ek 3- Tuğamiral Mihail Petroviç Lazarev kumandasındaki Rus filosu İstanbul Boğazı'nda

Ek-4 Hünkar İskelesi, Selvi Burnu'ndan tepelere doğru Rus askeri kampı.

Ek 5- Büyükdere Rus Elçiliği Yazlık Sarayı

Ek 6- Moskof Taşı